

Mitolojinin ve Tarihin Simgesi: Manisa Müzesi'ndeki Marsyas Heykeli*

Symbol of Mythology and History: Marsyas Statue at Manisa Museum

Özet

Burada tanıtmaya çalışacağımız heykel grubu, Manisa'ya bağlı Sarıgöl ilçesinin Bağlıca köyünde bulunarak yurtdışına kaçırıldığı anlaşılan ve Türk yetkililerin etkin girişimleri sonucu ülkemize iade edilerek 1995 yılından itibaren Manisa Müzesi'nde sergilenmekte olan "Marsyas Heykeli"dir.

Elimizde bulunan beyaz mermerden yapılmış "Beyaz Marsyas" heykel gurubu, bizim açımızdan içerdiği mitoloji ve tarih bilgisi ile simgesel olarak iki açıdan önem arz etmektedir.

Söz konusu heykel gurubu, eserleri günümüze ulaşan antik yazarlar başta olmak üzere diğer yazılı ve yazısız kaynakların da verdiği bilgiler ışığında hem mitoloji hem de tarihe dayanarak iki farklı yorumla bu çalışmada anlatılmaya çalışılacaktır.

Böylece Manisa Müzesi'nde sergilenmekte olan Marsyas Heykeli'nin Apameia antik kentinin tanıtımına nasıl katkı sağladığının da altı çizilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelainai, Apameia, Apameia Kibotos, Apollon ve Marsyas

Hüseyin

Üreten**

**Doç. Dr.

Adnan Menderes
Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

* Bu çalışma 25 Mayıs 2013 tarihinde gerçekleştirilen IV. Uluslararası Marsyas Kültür ve Sanat Festivali kapsamında düzenlenen "Uluslararası Dinar ve Frigya Bölgesi Araştırmaları Sempozyumu"nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş son halidir.

Mitolojinin ve Tarihin Simgesi: Manisa Müzesi'ndeki Marsyas Heykeli*

Symbol of Mythology and History: Marsyas Statue at Manisa Museum

Abstract

Statue group that will be introduced in this study is "The Marsyas Statue" which was smuggled abroad following its discovery in Baglica, a village of Sarigol county in Manisa province. Thanks to active initiatives of Turkish officials this statue was returned to Turkey in 1995 and has been exhibited in Manisa Museum since then.

"The White Marsyas" statue group which is made up of white marble is important for us from two symbolical point of view with mythological and historical information that it contains.

Statue group in question will be tried to describe with two different interpretation in the light of ancient writers whose works survived to modern time as well as other literary and non-literary sources with reference to both mythology and history.

By doing so it will be also underlined that how the Marsyas Statue at Manisa Museum will contribute to advertisement of the ancient site of Apameia.

Keywords: Celaenaei, Apameia, Apameia Kibotos, Apollon and Marsyas

1.GİRİŞ

Thomas H. Carpenter, “Antik Yunan’da Sanat ve Mitoloji (*Art and Myth in Ancient Greek*)” adlı eserinde Hellen mitolojisi ile sanatı arasındaki ilişkiyi şu şekilde tanımlar (2002: 7):

“Yunan mitolojisi ile ilgili birçok araştırma haklı olarak, Antik Çağ mitoslarının (söylence) başlıca deposu durumundaki yazılı kaynaklara dayanır. Bazı araştırmalar görsel malzemeye Antik Çağa ait heykel ve boyalı vazoları dahil ederken, diğerleri antik, Rönesans ve modern sanatın bir karışımını kullanır. Bazıları ise onlar için özel olarak yaratılmış yeni eserleri kullanmayı seçer. Ancak çok az durumda, görsel malzeme seçiminin arkasında yatan nedenler ya da metinle görsel malzeme seçimi arasındaki bağlantı açıkça görülebilir. Sahneler daha çok, tarihsel olmayan bir çeşit limbo’da* yüzer gibidirler.”

Bu çalışma, antik dönemde Phrygia Bölgesi içinde değerlendirilen bugünkü Afyonkarahisar İli Dinar İlçesi sınırları içinde yer alan *Apameia* antik kentinde geçen “*Apollon ve Marsyas’ın Müzik Yarışması*”ndaki mitolojik bir sahneyi içeren, Manisa Müzesi’nde sergilenmekte olan beyaz mermerden yapılmış “*Marsyas Heykel*”¹ grubu üzerinedir.

Odak noktamız, yazınsal geleneğe göre dünyanın en eski toplumlarının bulunduğu Phrygia Bölgesinde yer alan *Apameia* antik kentinde yaşayan eski Anadolu insanlarından günümüze kalan ancak bizler tarafından yadsınan, bu toprakların somut olmayan kültürel miraslarından birinin yani “*Marsyas Efsanesi*”nin bir sahnesini² içeren Yunan anlatımcı sanatının mitolojik ve tarihsel yorumlarıdır. Bu bağlamda çalışmanın başlıca gayesi, Küçük Asya ya da Anadolu veya Türkiye diye tanımladığımız coğrafyada yaşayan bir ulus olarak toplumumuzun bütün kesimine antik Yunan heykel sanatında betimlenmiş olan *Marsyas Efsanesi*’ni tanımlamasına yardımcı olmak ve aynı zamanda betimleri anlamak için onları mitolojik ya da tarihsel disiplinler içinde değerlendirmek gerektiğini göstermektir. Zira yorumlamanın ancak dikkatli bir inceleme, tanımlama ve (eğer varsa) eski Hellen mitolojisine ve Eski Batı tarihine biraz aşinalık göstermenin ardından yapılabileceği inancındayım.

Şüphesiz günümüz insanların aklına *Marsyas Efsanesi*’nin Afyonkarahisar İline bağlı Dinar İlçesi ya da Anadolu’nun tümü için ne gibi bir özel anlam taşıdığına dair sorular gelebilir. Belirli bir sahnenin neden bu heykel grubunda bu şekilde tasvir edilmiş olduğu düşünülebilir. Ya da eserin yapıma amacı tam olarak nedir? Betimde yer alan her öge bir mitolojik olayı mı yoksa tarihsel bir olayı mı betimlemektedir? Bunlar çok önemli sorulardır ve umarım burada yer alan tespitler, bu tarz soruları cevaplamakta bir temel oluşturabilir. Böylece ileride yapılacak benzer çalışmalara katkı sağlamak amacıyla *Apameia* halkının duygu ve düşüncelerini, dünyayı algılayışları, inandıkları tanrı ve kahramanlar gibi birçok manevi unsurlar da

* Bu çalışma 25 Mayıs 2013 tarihinde gerçekleştirilen IV. Uluslararası *Marsyas Kültür ve Sanat Festivali* kapsamında düzenlenen “*Uluslararası Dinar ve Frigya Bölgesi Araştırmaları Sempozyumu*”nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş son halidir.

**limbo*: İstenmeyen veya unutulmuş bir şey veya kimsenin gönderildiği yer ya da içinde bulunduğu durum.

¹ Anılan heykel grubunun ölçüleri şöyledir: Yükseklik (kaide ile birlikte) 19 cm. Kaidenin boyutları: Yükseklik 12 cm, genişlik 25 cm., kalınlık 34 cm. *Marsyas*’ın boyu (kollar hariç) 61 cm. Gövde genişliği 13.5 cm. Kolenin boyu (çömelmiş durumda) 25 cm. Flütün uzunluğu 12 cm. Ölçüleri verilen heykel grubu Eski Manisa Müze Müdürü Hasan Dedeoğlu tarafından 1997 yılında *Arkeoloji Dergisi* V, 145-147’de kısa bir yazı ile tanıtılmıştır. Daha sonra söz konusu heykel grubu tarafımdan “*Manisa Müzesi’ndeki Marsyas Heykeli’nin İkonografik Çözümlemesi ve Apameia Kenti*” başlıklı bir makaleye konu edilmiştir. Çalışma, yüzyılların ötesinden gelen ve antikçağ *Apameia* halkının manevi değerlerini yansıtan bir efsanenin sunduğu bilgileri ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Daha doğrusu bir müze ziyareti sırasında yanından geçtiğimiz “*Marsyas Heykeli*”ni neden “*kollarından ağaca asılmış bir adam heykeli*” olarak gördüğümüzü sorgulamak amacıyla kaleme alınmıştır (Üreten, 2013: 489 - 506).

² Yunan sanatında *Marsyas* ve flütü hikâyesinin çoğunlukla iki ayrı bölümü işlenmiştir. Önce flüt çalmayı öğrenen *Marsyas*, *Athena* tarafından dağlı, kaba biri olarak değerlendirilir. Sonra bir müzik yarışmasında hayatı pahasına *Apollon*’a meydan okur. Söz konusu hikâyenin Yunan sanatında işlenmesi konusundaki örnekler için bkz. Carpenter, 2002: 82.

yaratıldığı zamanlarda olduğu gibi günümüz entellektüel hayatın önemli bir parçası olacak ve uzak geçmişimizden kalan somut olmayan bu kültürel miras bizler tarafından artık asla yadsınamayacaktır.

2.Coğrafi Konum

Bilindiği üzere Anadolu Yarımadası, uygarlıkların beşiği Mezopotamya ile özgür düşünce ve pozitif bilim felsefesini geliştiren Eski Batı Dünyası daha genel bir deyişle Asya ile Avrupa arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Bu köprü, güneydoğudan Mezopotamya ve Mısır gibi *Eski Doğu*, batıdan ise Akdeniz medeniyetlerinin oluşturduğu *Eski Batı* dünyaları tarafından çevrilmektedir. Bu benzersiz konum binlerce yıldan beri değişik ırktan ulusların göç ve yerleşmelerine sahne olan Anadolu'ya bir kültür aracılığı görevi vermiştir. Başka bir deyişle kökeni ve geliş yönü ne olursa olsun, sonuçta bölgesel özellikleri ağır basan Anadolu, kültür kaynağını, yarımada'nın kendine özgü jeopolitik özelliğinden almıştır. Bu yüzdendir ki, Anadolu'nun tarihsel süreçler içindeki gelişimi Doğu ve Batı kültür unsurlarının iç içe karışıp kaynaştığı önemli bir bölge durumunda olmasından kaynaklanmaktadır.

Anılan bu coğrafi konum *-yeryüzü şekilleri, akarsuları ve iklim şartları da-* çalışma konumuzu oluşturan Apameia antik kentinin içinde bulunduğu Phrygia Bölgesi³ için de söz konusudur. Nitekim ülkemizde de tanınan ünlü Fransız tarihçi Braudel (1902-1985) bu etkiyi şu şekilde tanımlar: “*Uygarlıklar, coğrafya ile belirlenmiş alana sıkı sıkıya bağlıdır.*” (Braudel, 1992: 104). Gerçekten de özellikle İ.Ö. 8. yüzyılda Anadolu'nun merkezinde yer alan temel güç Phrygler, sahip oldukları coğrafi konumun avantajından yararlanıp kısa fakat görkemli bir hayat yaşamışlardır. Daha da önemlisi Phrygia bölgesi ve sakinleri/Phrygler bu avantajdan yararlanarak Doğu'dan Batı'ya yönelen medeniyet hareketi içinde vazgeçilmez bir rota olmuşlardır. Doğal olarak ekonomi, sanat ve müzik gibi pek çok birikim de Yunanistan aracılığıyla Batı'ya taşınmış ve Phrygia kültürü böylece tüm dünyada tanınmış, günümüze kadar da etkisini sürdürmeye devam etmiştir.

Phrygia kültürünün temelini oluşturan bu birikimler içinde belki de en başta geleni mitolojisidir. Biliyoruz ki, Phrygia mitolojisi⁴ yüzyıllardır edebiyat ve sanat dünyasının önde gelen isimlerine ilham kaynağı olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Örnek olarak Phrygia kralı Midas ile ilgili mitolojiler birçok dile çevrilmiş ve tiyatro oyunu olarak sahneye konmuştur. Nitekim ülkemizde Güngör Dilmen Kalyoncu'nun opera metnini yazdığı Ferit Tüzün'ün ise bestelediği “Midas'ın Kulakları” adlı 2 perdelik opera 1960 yılında sahnelenmiştir (Altar, 1981: 384).

Midas'ın farklı ülkelerin edebiyat ve sanat dünyalarına da yansımaları olmuştur. Örneğin Elizabeth Dönemi yazarlarından John Lyly, “Midas” adıyla alegorik bir oyun kaleme almış. 1940 yılında ise David MacDonald “The Midas Touch” (Midas Dokunuşu) adında bir film yönetmiştir (Quinlan, 1984: 335). Dolayısıyla Midas'ın her dokunduğunu altına dönüştürdüğü hikâyesi günümüzde sadece ülkemizin değil, dünyanın pek çok yerine de yayılmıştır.⁵

³ Klasik Phrygia genel olarak, doğuda Kappadokia, sonraları Galatia; güneyde Lykaonia, Pisidia bölgeleri, Kabalis, Milyas ve Kibyris yöreleri; batıda Mysia, Lydia, Karia; kuzeyde de Bithynia ve Paphlagonia bölgeleriyle komşudur. Bölge zaman içinde çeşitli bölümlere ayrılıyordu. Örneğin eskiçağın ünlü coğrafyacısı Strabon, *Geographika* adlı yapıtının Anadolu ile ilgili kitaplarında Phrygia'nın bir kısmını Büyük Phrygia, bir kısmını da Küçük Phrygia olarak adlandırmaktaydı (Strab., *XII.8.1*). Anılan bölge günümüzde ise yaklaşık olarak Ankara, Afyonkarahisar ve Eskişehir illerinin tümünü; Konya, Isparta ve Burdur illerinin kuzey, Kütahya ilinin ise batı bölümünü kapsıyordu. Bkz. Sevin, 2001: 195 - 200. Bölge topografyası hakkında bkz. Ruge, 1941: 781 — 868.

⁴ Phrygia mitolojisinin Batı kültürü içindeki algılanışı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Berk, 2011: 101-116.

⁵ Midas, bir Phrygia kralı ve birçok halk hikâyesinin kahramanıdır. Midas ile Silenos'un (yaşlanmış Satyroslar'ın genel adı) karşılaşmasına ilişkin birçok anlatım vardır. Biz burada Grimal'in “*Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma (Diccionario de mitologia griega y romana)*” adlı eserinde yer alan ve Romalı yazar Publius Ovidius Naso'nun (İ.Ö. 43 - İ.S. 17) “*Metamorphoses*”indeki (XI.85 vd.) anlatımını veriyoruz:

“*Yolunu şaşırarak Silenos, Phrygia dağlarında Dionysos'un kortejinden uzak bir yerde uyuyakalmıştı. Köylüler, Silenos'u buldular ve onu hiç tanımadıkları için zincire vurup krallarına götürdüler. Mysterler'e daha önceden vakıf bulunan*

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere, Batı medeniyetinin sahiplendiği birçok değerde Anadolu topraklarında meydana gelen, Doğu'nun Batı'ya açılan son penceresi, Batı'nın ise Doğu'ya açılan ilk penceresi durumunda olan Phrygia'nın ruhu vardır. İşte bu ruh, karşılıklı etkileşimin sonucu önce Yunanistan daha sonra da Batı medeniyeti aracılığıyla tüm dünyaya yayılmıştır.

3.Marsyas Heykel Grubu

Anılan bu durum Hellenistik Dönem heykellerinde de karşımıza çıkar. Eğer Hellenistik heykeltıraşlığı inceliyor olsaydık karşımızda duran birçok heykel ve/veya bunların yazılı kaideleri, bize yapım tarihi ve sanatçısı hakkında olduğu gibi heykellerin konusu ve amacı hakkında da bilgi verirlerdi. Biz de bütün bunlara dayanarak o döneme ilişkin heykel gruplarından pek çoğunun haklı olarak Phrygia mitolojilerinin⁶ başlıca deposu durumunda olduğunu tartışmasız anlayabilirdik. Fakat hemen belirtelim ki, görsel sanatta mitoslara ait betimler, edebiyattakinden oldukça farklı bir “dil” kullanır ve bu dil ancak dikkatli bir gözlem sonucu öğrenilebilir. Örnek olarak eserin yapıma amacının tam olarak anlaşılabilmesi için, betimde yer alan her öğenin diğer öğelerle bağı incelenip algılanmalıdır.

İşte bu tanımlamalarda bize kolaylık sağlayacak olan iki şey çok önemlidir: Eski Hellen mitolojisi ve Eski Batı tarihi.

Bu arada bir gerçeği de en baştan söylemekte fayda var: Günümüze ulaşan ve 1995 yılından itibaren sergilenen “Marsyas Heykel Grubu”nun bir yazılı kaidesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla elimizde yapım tarihi ve sanatçısı ya da amacı hakkında net bir bilgiye ulaşamamaktadır. Bu olumsuzluğa rağmen incelediğimiz eserin kopya ve çeşitleri antik Yunan sanatında o kadar ayrıntılı anlatılmış ki incelediğimiz eser antik Yunan heykeltıraşlık eserleri içinde en zengin değilse bile en çok bilinen kaynaklardan biri olarak dikkatimizi çekmektedir.

“Asılan Marsyas” figürü on ikiden fazla kopya ve çeşitleme ile bilinmektedir. Ve günümüze ulaşan Marsyas mitosu ile ilgili bu betimler antikçağda üretilmiş eserlerin yalnızca küçük bir bölümünü meydana getirmektedir.⁷

Marsyas, sözü edilen bu grubun içinde iki farklı baskısıyla bilinir. Kırmızı Marsyas, kırmızı damarlı mermerden yapılan üç kopya ile temsil edilirken Beyaz Marsyas, beyaz mermerden yapılmış ondan fazla kopya ile bilinir. Biz çalışmamızda, yaklaşık 20 yıldır müzede sergilenen ve Phrygia'nın sınırında bulunan Apameia⁸ antik kentinde yapılan Apollon ve Marsyas arasındaki müzik yarışmasının bir bölümünün

Midas, kiminle karşı karşıya olduğunu hemen anladı. Silenos'un zincirlerini çözdü, onu büyük saygıyla buyur etti ve Dionysos'un yanına varıncaya kadar ona yoldaşlık etti. Dionysos, krala büyük bir nezakete teşekkür etti ve onu ödüllendirmek için kendisinden bir dilekte bulunmasını, ne dilerse yerine getireceğini söyledi. Midas, hemen, dokunduğu her şeyin altına dönüşmesini diledi. Tanrı da, onun dileğini yerine getirdi. Bunun üzerine, Midas, sevinç içinde sarayına döndü ve sabırsızlıkla yeni yeteneğini sinamaya koyuldu. Yemek saatine kadar her şey yolunda gitti. Ama, Midas ağzına bir lokma eklemek istediğinde avucunda bula bula bir altın parçası buldu. Aynı şekilde, içmeye davrandığı şarap da madene dönüştü. Açlıktan susuzluktan ölecek hale gelen Midas, bu zararlı yeteneği kendisinden geri alması için Dionysos'a yalvardı. Dionysos kabul etti ve Midas'a başını ve ellerini Paktolos ırmağında [Sart çayı] yıkamasını söyledi. Midas söyleneni yaptı ve hemencecik yeteneği onu bıraktı, ama Paktolos ırmağının suları altın zerrelereyle dolu kaldı”. (Grimal, 1997: 505 - 506).

⁶ İskender ve Gordion Düşümü, Kral Midas ve Altın Dokunuş, Apollon ve Marsyas/Pan'ın Müzik Yarışması, Kybele ve Attis, Kral Nannakos ve Tufan ile Anadolu'nun misafirperverliğini anlatan Philemon ve Baucis efsaneleri Phrygia mitolojileri olup her biri Yunanistan aracılığıyla pek çok özellikleriyle çağlar boyunca Batı kültürü içinde algılanmış ve algılanmaya da devam etmektedir.

⁷ Mitoloji ile özellikle Yunan mitolojisinin yorumlarıyla ilgili sanat eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. (Carpenter, 2002: 105 – 201; Smith, 2002: 131 – 158)

⁸ Apameia antik kentine olan ilgi XIX. yüzyılda başlamış ancak ne yazık ki Afyon Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Başkanlığında 1986 - 1989 yılları arasında yapılan Tiyatro Kurtarma Kazısı dışında kentte başka bir kazı çalışması yapılmamıştır. 2008 - 2010 yılları arasında ise yabancılar tarafından bir yüzey araştırması yapılmıştır (Yıldız, 2013: 17). Her ne kadar kentteki kazılar bu durumda olsa da pek çok antikçağ yazarı tarafından kent ile ilgili bilgi verilmiştir (Strab., XII.8.15; Hdt.VII.26; Xen., Anab., I.II; Strab., XII.8.; Plin. nat.V.106; Liv., XXXVIII.13.5). Ayrıca kent

işlendiği “Beyaz Marsyas Heykel”ini daha önce de belirtildiği üzere mitoloji ve tarih bilgilerimiz yardımıyla yorumlamaya çalışacağız. Bir başka deyişle, bu eserle mitoloji arasında kurulacak bir ilişki sonucu bu esere hiç yanılmadan “Marsyas Heykeli” adının verilmesi mi doğru olacak? Yoksa bu eserle Suriyelilerin “Kardeşler Savaşı” adı verilen iç mücadeleleri sırasında bir asker olarak parlayan Akhaios’un isyanı arasında kurulacak bir tarihsel ilişki sonucunda bu kez aynı esere hiç yanılmadan şehri zorla ele geçirmeye çalışan Akhaios’un zalimce cezalandırılmasını simgeleyen, zorla yönetimi ele geçirmeye çalışanlara karşı kazanılan “Zafer Konulu Bir Tarih Anıtı” adının verilmesi mi doğru olacak?

İşte bu çalışma, anılan soruya cevap aramak niteliğinde olacak ve bu bilgileri bulmak için de aşağıda görüleceği üzere önce mitoloji ve daha sonra da tarih disiplinlerine başvurulacaktır.

4.Marsyas Efsanesi

Şimdi, “Marsyas Heykeli”ni Marsyas’ın acı sonunu anlatan mitolojiyle ilişkilendirerek edindiğimiz bilgiler eşliğinde gücümüz yettiğince değerlendirelim:

Marsyas (Μαρσύας), Yunan mitolojisinde Silenoslar’dan yani yaşlanmış Satyroslar’dan birisidir. Şecerresi konusunda tradisyonlar farklılık gösterir. Bazen ünlü flüt çalıcısı Olympos’un bazen de mitografların ırmak tanrısı güzüyle baktıkları Oiağros’un oğlu olduğu söylenir. Geç dönem yazarları, Marsyas’ın babası olarak Oiağros’u gösterirler.⁹ Bunun yanı sıra Marsyas adı Karia ve Phrygia bölgelerinde *heros* ve ırmak adları olarak da sıklıkla kullanılmıştır.¹⁰ Aynı gerçek, sözlü kültürün önemli bir ürünü olan Yunan mitolojisi için de geçerlidir. Marsyas, aşağıda ele alınacağı üzere, müziğin Yunan mitolojisi içindeki algılanışına güzel bir örnek oluşturan Phrygia kaynaklı bir efsanenin de başkahramanı kabul edilen bir Silenos’tur.

Bu arada şunu belirtmek de gerekir ki, Marsyas sadece bir mitosta önemli rol oynamıştır ve bu da Yunan sanatında çok güzel resmedilmiştir¹¹. Ancak Marsyas’ın içinde bulunduğu bu mitosun antik literatürde tıpkı diğer mitoslar gibi pek çok varyantı vardır. Dolayısıyla biz burada, mitosun bir sözlük niteliğinde yayınlanan ve bize daima rehberlik eden Grimal’in eşsiz çalışmasında geçen ve en çok anılan varyantına yer vermeyi uygun gördük¹².

günümüz araştırmacıları tarafından da çalışılmaktadır. Örnek olarak, Apameia kolonisinin nerede, hangi tarihte, neden ya da ne amaçla kurulduğu, koloni tipi, koloni yönetimi ve kolonistlerin kimliği gibi konular ele alınmıştır (Kaya, 2000: 121 – 136). Kelaina/Apameia Kibotos ve Nuh Tufanı hakkında bkz. Yıldız, 2013: 17 - 50. Phryglerin mitolojik etkisinin edebiyat ve sanat dünyasına yansımaları hakkında bkz. Berk, 2011: 101 - 116. Marsyas Heykeli’nin ikonografik çözümlemesi ve kentnin genel tarihi için ise bkz. Üreten, 2013: 489 - 506.

⁹ “Marsyas” (Grimal, 1997: 473 – 474); “Olympos” (Grimal, 1997: 575) ve “Oiağros” (Grimal, 1997: 562)

¹⁰ Marsyas, antik dönem yazarlarının çoğu tarafından mitolojik bir kahraman ve ırmak adı olarak söz edilmektedir: 900 m. yükseklikte Phrygia platosu üzerinde küçük bir kasaba yakınından bir ırmak doğar ve biraz ileride Hoyran isminde küçük bir göle dökülür. Plinius bu yere *Auklene* demiştir (Plin., *nat.* XVII.240). Burada *aulos* yapmak için sazlar yetişirdi. Irmak gölden çıkar çıkmaz toprak altında kaybolur ve 5-6 km sonra Dinar vadisinde ortaya çıkar. Bu vadi kurumuş bir göldür. Irmak, Kelainai içinden Apameia’ya doğru akar. Harabelerin ortasında Maiandros’a başka bir kol eklenir. Herodotos bu nehre *Kataraktes* adını verir (Hdt., VII.26) ve bu herkes tarafından *Marsyas* olarak bilinir. Bu durum Marsyas’ın memleketi Apameia’nın bastırılmış olduğu sikkeler üzerinde nehir/kent tanrısı olarak en çok betimlenen tasvir olması ile de kanıtlanmaktadır (SNG von Aulock, no. 3473).

¹¹ Bkz. Carpenter, 2002: 82vd.

¹² Marsyas ile Apollon arasında geçen müzik yarışması ve sonrasında Satyr Marsyas’ın derisinin yüzülmesiyle sonuçlanan bu olay genelde mitolojik temalı şiirler yazan Romalı şair Publius Ovidius Naso (İ.Ö. 43 - İ.S. 17) tarafından da dramatik bir şekilde şu şekilde anlatılmıştır:

Birisi Lykialı erkeklerin feci akıbetini anlatırken, diğeri Athena’nın flütüyle yarışmayı kaybeden ve Apollon tarafından cezalandırılan Satyr’i anlatır. Satyr;

“Neden beni kendimden ayırıyorsun? Ah! Çok pişmanım. Ah! Bu flüt bana bu kadar kıymetli değil.” diye inledi. O böyle inerken derisi vücudundan yüzüldü ve her tarafı açık bir yara gibiydi. Her yerinden kanlar akıyor; kaslar ortaya çıkıyor, derisiz kalan damarları titreşerek atıyordu. Hala kıpırdayan iç organları ve göğsünde parıldayan lifler sayılabiliyordu. Orman tanrıları, kır tanrıları, Satyr kardeşleri ve kendisine aşk duyduğu Olympos, bütün Nymphe’ler, dağlarda yün taşıyan sürüler ve boynuzlu hayvanlar onun için ağlıyorlardı. Bereketli topraklar nemlendi ve ıslandı,

Grimal, “Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma (*Diccionario de mitologia griega y romana*)” adlı çalışmasında Phrygia kaynaklı olduğu kabul edilen “Marsyas Efsanesi”ni şu şekilde anlatır (1997: 473 - 474):

“Tanrıça (*Athena*) tanrılar katında bir şölen sırasında geyik kemiğinden yapmıştı ilk flütü. Fakat *Hera* ve *Aphrodite*, ona flütü üflerken bakıp, yüzünün aldığı şekille alay etmişlerdi. Bunun üzerine, *Athena* hemen *Phrygia*'ya giderek, bir ırmakta kendi yüzüne bakmıştı. Bakınca da iki tanrıçanın haklı olduklarını anlayarak, flütü fırlatıp atmış ve atarken de, onu bulup alacak olanı en korkunç cezalarla cezalandıracağı tehdidini savurmuştu. Gerçekten de, *Marsyas* flütü bulup aldı ve *Apollon* tarafından cezaya çarptırıldı.

İcadından gurur duyan ve flüt müziğinin, dünyanın en güzel müziği olduğu kanısına kapılan *Marsyas*, *Apollon*'a meydan okuyup, gücü yetiyorsa liriyle böylesi bir müzik yapmasını söyledi. *Apollon*, mukabil bir meydan okumada bulunarak, kendisinin liriyle yaptığı gibi, hasmının da aletini ters taraftan çalmasını istedi. Lirin bu mükemmelliği karşısında, *Marsyas* yenik ilan edildi. Bunun üzerine, *Apollon*, *Marsyas*'ı bir çam ağacına (*Plinius*, bir çınar ağacına, diyor) asarak, onun derisini yüzdü. Ama sonra kapıldığı öfkeden pişmanlık duyarak lirini kırdı ve *Marsyas*'ı bir ırmağa çevirdi.”

Grimal'in “*Marsyas*” maddesinde anlatılan bu satırlardan da anlaşılacağı üzere, *aulos*u icat eden *Athena*'dır. Sudaki aksinde onu çalarken şişmiş yanaklarını gördüğünde ise aleti fırlatıp atmıştır. *Marsyas*, *Athena*'nın uyarısına aldırmadan onu yerden almış ve çalmayı öğrenmiştir. Sonunda bir müzik yarışmasında *Apollon*'a meydan okumuş, kaybetmiş ve küstahlığının bedelini de derisinin yüzülmesiyle ödemiştir. İşte bu sahne bizim çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır.

Daha önce de söylediğimiz gibi Yunan sanatında bu hikâyenin çeşitli bölümleri işlenmiştir.¹³ Şimdi biz burada *Marsyas*'ın tanrıyla yarışmasının cezasını derisinin yüzülerek öldürüldüğü ancak müzeyi ziyaret eden birçok ziyaretçinin “*kollarından ağaca asılmış bir adam heykeli*” olarak nitelendirdiği bu sahneyi tasvir eden “*Marsyas Heykeli*”ni biraz önce verdiğimiz mitolojik bilgiler ışığında ikonografik çözümlemesiyle algılamaya çalışacağız. Diğer bir deyişle, anılan eser aşağıda ele alınacağı üzere üç ayrı evre -doğal anlam, anlaşılabilir anlam ve asıl anlam- açısından anlamlandırılmaya, estetik bakımdan tanıtılmaya çalışılacaktır. Cömert çalışmayı şu şekilde tanımlar:

“Hangi türde olursa olsun, bir sanat ürününün tadılması onun kavranılmasıyla doğru orantılıdır. Eseri ne kadar çok anlamıysak elde edeceğimiz haz da o kadar yüksek olacaktır. Anlamak ise araştırmakla, irdelemekle, aklın dışındaki güçlere elverdiğince az pay bırakmakla, sezgi ve izlenimlerimizi dile döküp başkalarına iletir hale getirmekle gerçekleşebilir” (Cömert, 1999: 9).

Bu bağlamda ilk önce eseri doğal anlamı¹⁴ açısından anlamlandırmaya çalışalım. Yani anılan eserde gördüğümüz biçimleri, tanıdığımız kimi nesnelere benzetelim. Solda bir ağaç (mitosun değişik varyantlarında çam ağacı, çınar ağacı ya da incir ağacı şeklinde ifadeler yer almaktadır) ve bu ağaca kollarından bağlanarak, asılmış adaleli çıplak erkek figürü, ağacın sol bölümündeki dalda ise yüzülmüş bir deri asılıdır. Sağda çömelmiş bir durumda bıçağını bileyen bir başka erkek figür yer almaktadır. (Şekil 1)

gözyaşlarını içine aldı, sonra iyice içine çekti. Ve onları suya çevirdikten sonra tekrar yeryüzüne bıraktı. Bundan dolayı, sarp kıyıları arasından berrak ve telaşlı bir şekilde yüzeyde akan *Phrygia*'nın en hızlı nehri *Marsyas* adını taşır *Ov.*, *Met.* 6. 382 – 400; ayrıca bkz. Yıldız, 2013: 20, d.n.21.

¹³ Anılan sanat eserleri içinde en erkeni, büyük olasılıkla *Plinius*'un da bahsettiği (*XXXIV.57*), *Myron*'un 450'lerde yaptığı bronz bir heykel ya da heykel grubudur. Bu belki de, *Pausanias*'ın (*I.24.1*) *Akropolis*'te gördüğü grubun aynısıdır. Yarışma, 5. yüzyılın son çeyreğinde birçok kırmızı figürlü *Attika* vazosunda da yer alır. Yarışmayı kaybettikten sonra ağaca bağlanan *Marsyas*, 4. yüzyıl sanatçısı *Zeuxis*'in bir resminde konu edilmiş ve yine aynı yüzyıla tarihlenen en az bir kırmızı figürlü *Attika* vazosunda işlenmiştir. Birçok 4. yüzyıl *Lucania* vazosunda *Marsyas*, elinde büyük bir bıçakla betimlenir ki bu, büyük ihtimalle, derisinin yüzülmesinde kullanılacak olan bıçaktır. (*Carpenter*, 2002: 82; krş. *Van Keer*, 2004: 20 – 37).

¹⁴ Doğal anlam: Bir eserde gördüğümüz biçimleri, tanıdığımız kimi nesnelere benzetmekle; bu biçimler arasındaki ilişkileri belirtmekle, yani biçimlerin hangi hareketler içinde olduklarını saptamakla elde ettiğimiz anlam, *olgusal anlam*dir. Belirli nesnelere benzetip adlandırdığımız peşinden hangi hareketler içinde bulunduğunu saptadığımız bu biçimlerin ifadesel niteliklerini bulmakla de elde edilen eserin *ifadesel anlamı*dir. O halde *olgusal* ve *ifadesel anlamlar*, bize eserin *doğal konusunu* vermektedir. (Cömert, 1999: 11).

Tanıdığımız nesnelere benzettiğimiz biçimler arasındaki ilişkilere gelince; kollarından ağaca asılmış erkek, gördüğü işkenceyi daha iyi vurgularcasına asılma sonucu omuz ve göğüs adaleleri gerilmiş, kaburgaları ortaya çıkmış bir şekilde tasvir edilmiştir. Onun hemen sağında yer alan diğer erkek figür ise çömelmiş bir durumda, sol dizini yere dayamış, sağ ayağını karnına çekmiş, sol omzunun üzerinden sol bölümdeki ağaca kollarından asılı şekilde tasvir edilmiş olan yaşlı adama bakmaktadır.

Böylece anılan heykel grubunun olgusal anlamı verilmiş olur.

İfadesel anlama gelince; ağaca kollarından asılı olan çıplak erkek, gördüğü işkenceyi daha iyi vurgularcasına başı göğsüne ve hafifçe sağa düşmüş, ağız hafif açık durumda gösterilmiştir. Kaşları hafifçe çatılmış, gür ve kabarık saçları kısmen alınına düşmüştür. Ayrıca sakal ve bıyıkları birbirine karışmış iki bukle halinde aşağıya inmektedir. Sağ bölümdeki sıkıca çömelmiş durumdaki diğer erkek ise kabarık ve dağınık saçları kulaklarını ve ensesini kapatmış durumdadır. Kaşları çatılmış, gözleri yuvalarından fırlamış olarak, ağaca asılmış çıplak erkek figürüne sanki öfke ile bakar gibidir.

Görülüyor ki, doğal anlamın taşıyıcı olan ve onu bize ileten sanatsal motifler yardımıyla eserin ön ikonografik tasviri de böylece yapılmış olmaktadır.

Şimdi, sanatçının niçin biri yaşlı, diğeri genç iki farklı erkek figürünü bu heykel grubuna koyduğu; niçin yaşlı adamı kollarından bir ağaca asılı olarak tasvir ettiği sorularına yani eserin anlaşılmalı anlamına ilişkin açıklamalara yer verelim. İşte burada karşımıza, heykeltıraşın sanat hayatı boyunca bitmeyen hazinesi durumunda olan geleneksel bir kaynak yani mitoloji karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, eserin anlaşılmalı anlamı “Marsyas Efsanesi” ile açıklanmaktadır.

Heykel grubu kendini beğenmişlik ve aşırı gururun tanrısal cezasını göstermektedir: Marsyas, Athena'nın uyarısına aldırmadan *aulosu** yerden almış ve çalmayı öğrenmiş, daha sonra da bir müzik yarışmasında müziğin, sanatın ve şiirin tanrısı olan Apollon'un *lirine*** meydan okumuş ve kaybetmiştir. Küstahlığının bedelini derisinin yüzülmesiyle ödemiştir. Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere, sanatçı mitolojiden aldığı veriler sonucunda eserindeki figürlerin karakterlerini bizlere çok başarılı bir şekilde vermiştir. Örnek olarak İskitli bıçak bileyicisi çömelmiş bir figür olarak, “düşük” köle kökenini belli eden özelliklerle “portre” görümlü bir başla gösterilmiştir. Bıyığı, çenesi ve alt dudağındaki sakal tutamları ile Yunanlı olmadığı belirtilmiştir (Smith, 2002: 109).

Sonuç olarak eserin asıl anlamı ya da içeriği konusunda, sanatçının bu esere birbirinden farklı iki erkek figür yanında bir ağaç ve ağacın dalına asılı yüzülmüş bir deriyi bilinçli olarak koyduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca mitoloji bilen bizler tarafından da anılan eser sanatsal anlamda tadılabilmektedir. Böylece eser hak ettiği estetik değeri kazanmaktadır. Yani Satyr Marsyas ile Tanrı Apollon arasında yapılan müzik yarışması, Marsyas Efsanesi'nin dramatikliği, trajikliği içinde gerçek anlamda algılanabilmektedir. Marsyas'ın tanrı ile yarışmasının cezasını derisinin yüzülerek öldürülmesiyle ödediğine ilişkin bu mitolojik sahne, aslında tarihsel bir olayla da özdeşleştirilmektedir. Bu bağlamda “Asılan Marsyas Heykel”i Seleukos Anadolu'sunda bulunan bir alegori halinde de düşünülebilmektedir. Bu konuda ilk akla gelen Fleischer tarafından yapılan tarihsel yorumdur. Fleischer'a göre anılan heykel grubu, genç Seleukos Kralı III. Antiokhos'un (İ.Ö. 223 - 187) şehri zorla ele geçirmeye çalışan Akhaios'u zalimce cezalandırmasını simgelemektedir (1975: 103 - 122). Akhaios, İ.Ö. 213'te Sardeis'te yakalanmış, parçalanarak kellesi uçurulmuştur. Başı da bir eşek postuna dikilmiştir (Polyb., VIII.21).

Demek ki Fleischer bu yorumuyla Apameia antik kentinin Seleukos Dönemindeki tarihsel bir olayına bizlerin dikkatini çekmek istemektedir. Böylece mitoloji ile kent tarihi arasındaki şu ortak nokta öne

* *aulos*: Eski Yunanlıların en önemli üflelemeli müzik aletidir. *Aulosun* kelime anlamı boru ya da kamıştır. Çoğu modern kaynakta flüt ya da kaval olarak nitelendirilse de onlarla benzerlik göstermez. *Aulos*, parmak delikleri ve kamıştan ağızlığı olan bir borudur. Her biri bir elde tutulmak üzere bir çifttir. Daha fazla bilgi için bkz. Kınacı, 2012: 1 - 3.

** *lir*: Eski Yunanlıların en önemli telli müzik aleti olduğu söylenebilir. *Lirin* de kithara gibi yedi telli olduğu bilinmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Kınacı, 2012: 8 - 9.

çıkılmaktadır: Tarihsel bir karakter olan Akhaios tıpkı mitolojik bir kahraman olan Marsyas gibi haklı efendisine karşı gelmiş ve bunun sonucunda da ölümle cezalandırılmıştır.

Peki, bu durumda Suriyelilerin “Kardeşler Savaşı” adı verilen iç mücadeleler sırasında bir asker olarak parlayan Akhaios ile Kral III. Antiokhos arasında kurduğumuz bir ilişki sonucu, anılan bu esere biz şimdi hiç yanılmadan şehri zorla ele geçirmeye çalışan Akhaios’un zalimce cezalandırılmasını simgeleyen, zorla yönetimi ele geçirmeye çalışanlara karşı kazanılan “Zafer Konulu Bir Tarih Anıtı” mı diyeceğiz?

Bu tarihsel yoruma ilişkin soruya yanıt vermeden önce, burada Apameia antik kentinin tarihsel süreci hakkında genel bir bilgi vermeyi uygun görüyorum. İnaniyorum ki, böylece anılan tarihsel olayın geçtiği yer ve bu yerin tarihi süreci hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olursak, Fleischer tarafından ortaya atılan tarihsel yorum daha kolay anlaşılacaktır.

5.Tarihi Süreç

Hellenistik Dönemde birden çok Apameia isimli kent kurulduğundan, kent yakınında bulunan ırmakla ayırt edilerek bazı antik kaynaklarda *Απαμεια προς Μαιανδρον* (Menderes Apameiası) olarak adlandırılmaktadır.¹⁵ Günümüzde Apameia yerleşimi, Afyonkarahisar ilinin Dinar ilçesi sınırları içinde kalmaktadır. Phrygia’nın sınırında bulunan Apameia, Seleukos Krallarından I. Antiokhos Soter (İ.Ö. 281 - 261) tarafından Kelainai’da oturanlar için kurulmuş bir yerleşim birimi olup adını da kralın annesi olan İranlı bir prensesten yani Apama’dan almıştır.¹⁶ Antik kaynaklardan öğrendiğimize göre Hellenistik kent, Kelainai adıyla bilinen bir Phrygia kentinin yakınında kurulmuş bu nedenle önce Kelainai,¹⁷ daha sonra yani Roma İmparatorluk Dönemi’nde Apameia Kybotos olarak adlandırılmıştır.¹⁸

Antik kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Suriye Kralı I. Antiokhos Soter tarafından Hellenistik Dönemde Kelainai halkı yerlerinden göç ettirilerek yeni kente Apameia’ya yerleştirilmiştir. Bu bağlamda Apameia, Kelainai ile birlikte anılır ve dolayısıyla da kentin tarihi kronolojik açıdan Kelainai antik kentinin tarihiyle başlatılmalıdır.

Kelainai antik kenti, tarih sahnesine ilk defa İ.Ö. 480’de Büyük Pers Kralı Dareios oğlu Xerxes’in Yunanistan seferinde çıkmıştır. İ.Ö. 5. yüzyılda yaşamış olan Halikarnassos’lu Herodotos, İ.Ö. 480’de Xerxes’in sefere giderken yanından ve içinden geçtiği şehirler içinde Kelainai’yı da anmaktadır (VII.26). Eski Yunan yazarı ve askeri Xenophon da İ.Ö. 401’de uğradığı bu kent üzerine ilginç bilgiler vermektedir. Yazarın anlattığına göre Kyros ile birlikte Sardeis’te topladıkları birliklerle oradan ayrıldıktan sonra üç günlük yürüyüş sonunda Phrygia’nın kalabalık, büyük ve zengin bir kenti olan Kelainai’ya ulaşmışlardır. Kyros, anlaşıldığı üzere Xerxes tarafından yapılan kalede otuz gün kalmıştır (*Anab*, I.II.7 - 9). Anılan antikçağ yazarlarının verdiği bilgilerden de anlaşılacağı üzere, antik kent doğu - batı ve kuzey - güney yönlü ana yolların kavşak noktasında kurulduğundan zamanla ekonomik ve stratejik açıdan büyük bir önem kazanmış olmalıdır. Nitekim kent önce Xerxes, daha sonra ise genç Kyros tarafından tercih edilen bir ikametgâh olmuştur.

¹⁵ Hirschfeld, 1894, 2664 - 2665. Kent antik kaynaklarda *Κελαιναί* (=Kelainai), bkz. Strab., *XIII.4.12*; Hrd., *VII.26*; Xen., *Anab.*, I.II.7-9; *Hell.*, III.1.3; *Απαμεια* (=Apameia), bkz., Strab., *XII.6.5*; *XII.8.19*; *XIII.4.12*; *XIV.2.29*; *Απαμεια η Κυβωτος* (=Apameia Kybotos), bkz. Strab., *XII.6.4*; *XII.8.13* ve sikkeler üzerinde ise çoğunlukla *ΑΠΑΜΕΩΝ* (=Apameon), bkz., SNG Cop. 163.1; 164.1 ya da *ΚΟΙΝΟΝ ΦΡΥΓΙΑΣ ΑΠΑΜΕΙΣ* (=Koinon Phrygias Apameis) adlarıyla geçmektedir. Kısacası antik kent, tarih içinde görüldüğü üzere, Kelainai, Apameia, Apameia Kybotos gibi adlar almıştır.

¹⁶ Wilcken 1894: 2662 - 2663; Liv., *XXXVIII.13.5*; Strab., *XII.8.15*; Plin., *nat.*, VI.132; Sevin, 2001: 205 ve ayrıca bkz. Kaya, 2000: 122 vd.

¹⁷ Kelainai, antik kaynaklarda hem coğrafi hem de tarihi konumu itibarıyla hakkında yeterli bilgiye sahip olduğumuz klasik Phrygia bölgesinin en ünlü yerleşimlerinden biridir. Hitit metinlerinde adının Kuwalija (Sevin, 2001: 205) olarak geçtiği sanılan kentin ktitesi olarak ise Kral Midas gösterilmektedir (Eitrem, 1966: 1538; Pekman, 1970: 28). Kentin coğrafi konumu ve kısa tarihçesi için bkz. Üreten, 2013: 494 - 496.

¹⁸ Kent, özellikle İ.S. 2. yüzyılın sonu ile İ.S. 3. yüzyılın ilk yarısında Nuh Tufanı betimli bir dizi bronz sikke darp etmiştir. Sikkeler hakkında bkz. Yıldız, 2013: 21vd.

Hellenistik Dönem’de bir Pers satrapının garnizonu ile istihkâm edilmiş olan kent, İ.Ö. 334 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender’in Anadolu’ya girmesiyle kan dökülmeden İskender’e teslim olmuştur. Anlatıldığına göre Büyük İskender de burada on gün kadar dinlenmiştir. İskender’in Phrygia satraplığına “Tek Gözlü” Antigonos’u atamasından sonra yani İskender’in İ.Ö. 323 yılında Babylon’da ölmesinden sonra kent, Büyük Phrygia’nın yönetimini ele geçiren Antigonos Monophthalmos tarafından İ.Ö. 281 yılına kadar ikametgâh olarak seçilmiştir. Bilindiği üzere, İ.Ö. 281 yılında Hermos vadisindeki Korupedion’da yapılan savaştan Seleukoslar zaferle çıkar ve böylece kent Suriye krallığının egemenliği altına girer. Sonuçta Seleukos’un halefi olan I. Antiokhos Soter, Maiandros Havzasında kurulacak olan ordugah şehirler için Kelainai kentinde oturanları düzlüğe taşıyarak Ephosos’tan Suriye ve Mezopotamya’ya kadar ulaşan ve güney yolu olarak adlandırılan anayol üzerindeki bu stratejik yeri genişleterek yeni oluşturulan koloni kente annesinin adına ithafen Apameia adını verir. Böylece İ.Ö. 3. yüzyılda Suriye Kralı I. Antiokhos Soter tarafından Maiandros Havzasının en önemli ve büyük antik kentlerinden biri olan Apameia kurulmuş olur.¹⁹

Daha sonra kent, Seleukos Kralı III. Antiokhos’un İ.Ö. 190 yılında Magnesia ad Spylum’da Romalılara yenilmesi ve İ.Ö. 188 yılında yapılan Apameia Barış Antlaşması uyarınca Pergamon Krallığı’na bağlanır²⁰. Ve yine bilindiği üzere, İ.Ö. 133’te Pergamon kralı III. Attalos’un (İ.Ö. 138 - 133) vasiyeti üzerine Roma’ya bağlanan topraklarda, İ.Ö. 129 yılında Roma’nın ilk eyaleti olan *Provincia Asia* (Asya Eyaleti) kurulur. Böylece Apameia antik kenti Consul M. Aquilius’a tayin edilen sınırlara dâhil edilmiş olur.

Apameia her ne kadar Roma İmparatorluk Döneminde Asia Eyaletinin önemli bir kenti olarak biliniyor olsa da bazı dönemlerde komşu eyaletlere bağlı bir kent olarak da görünmektedir. Örnek olarak, İ.Ö. 56 - 49/8 yılları arasında Cilicia eyaleti sınırları içine dâhil edilir. Cicero, Cilicia valiliği yaptığı sırada Roma İmparatorluğu boyunca bir *conventus* merkezi olan Apameia’da İ.Ö. 51 yılında bu mahkemenin düzenlenmesi için kentte bulunmuştur (Cic., *Att.*, V.16.2; V.20.1).

İmparatorluk Döneminde kentte refah düzeyinin daha da arttığına ilişkin bilgiler, İ.S. 1. yüzyılda Roma İmparatorluğunda yaşayan Prusa’lı hatip, yazar ve filozof ve tarihçi olan Dion Cocceianus Khrysostomos’tan gelir. Kentte yaşayanların kentlerini diğer uluslar için buluşma ve pazar yeri haline getirdiğini söylevlerinde dile getiren yazar, Apameialıların yönetimleri altında birçok zengin kasaba ve köy bulunduğundan da söz etmektedir (Dion. Chr. *Orat.* XXXV.14).

Kent, İ.S. 53 yılında Tacitus’un ifadesinden de anlaşılacağı üzere, İmparator Claudius Döneminde (İ.S. 41 - 54) meydana gelen depremden önemli derecede zarar görmüş ve bu tarihten sonraki süreçte ayrıcalıklı konumunu olasılıkla yavaş yavaş kaybetmeye başlamış olmalıdır (*Ann.* XII.57).

Hristiyanlık Döneminde Pisidia bölgesine bağlı piskoposluk merkezlerinden biri olan kent, İ.S. 4. yüzyılın başlarında bölge genişlerken bölgenin sınırında bulunduğundan bu genişleme sonrası Pisidia’ya dâhil olmuştur. Kent, İ.S. 4. yüzyıldan 6. yüzyıl Bizans tarihçilerinden Ionnes Malalas’ın eserini yazdığı döneme kadar da Pisidia’ya bağlı bir kent olma durumunu sürdürmüştür.

6.Sonuç

Görüldüğü gibi, Manisa Müzesi’nde sergilenmekte olan heykel grubu ile Marsyas Efsanesi ve Seleukos Apameia’sındaki Akhaios İsyanı arasında iki farklı yorum söz konusudur. Pek çok kişinin sorduğu gibi hangisi anılan üç boyutlu heykel grubunun konusu olmuştur? Marsyas Efsanesi’ndeki Satyros Marsyas’ın

¹⁹ Maiandros Havzasındaki Apameia’nın konumu için bkz. Strab., *XII.8.13*; Liv., *XXXVIII.13.5*; Plin., *nat.* V.106 ve Hirschfeld 1894, 2663 - 2664. Ayrıca bu antikçağ yazarlarının eserleri yanında kentin nerede, hangi kral tarafından, hangi tarihte, neden veya ne amaçla kurulduğu gibi konularda bkz. Kaya, 2000: 121 - 136.

²⁰ Tarihe “Magnesia Savaşı” olarak geçen ve sonuçta Anadolu’nun kaderini değiştiren bu büyük hesaplaşmada müttefik orduları Roma, Pergamon, Tralleis ve Girit askerlerinden; Antiokhos’un ordusu ise Suriye, Galatia ve Kappadokialı ücretli askerlerden oluşmaktaydı. Müttefik güçlerin ezici bir üstünlüğü ile sona eren bu savaş sonucunda Roma’ya destek veren Pergamon Krallığı Apameia Barışı uyarınca egemenlik alanını genişletmiştir. Söz konusu yeni egemenlik alanı hakkında bkz. Polyb. *XXI.46 (48) 2 vd.*, ve Liv. *XXXVIII.39.7*. Ayrıca bkz. Magie, 2001: 127, d.n.56; Magie, 2007: 43 vd., ve Malay, 1992: 59 - 63.

derisinin yüzülmesi mi yoksa Seleukos Anadolu'sunda yaşanan tarihsel bir olayda öne çıkan Kral Akhaios'un cezalandırılması mı? Nitekim Apameia antik dönemlerde hem mitolojik hem de tarihsel olaylara tanıklık etmiş önemli bir yerleşme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda anlatılan mitolojik öykü ve tarihsel olayda öne çıkan konu kutsal yargının bir parçası olan ölüm ve acı çekmedir. Marsyas Tanrı Apollon tarafından, Akhaios da Kral III. Antiokhos Megas tarafından cezalandırılır. Bir başka deyişle hem Marsyas hem de Akhaios, egemenlere karşı gelmenin, haddini bilmezliğin cezasını canlarıyla ödemek zorunda kalmışlardır. Anılan bu mitolojik ve tarihsel karakterler arasındaki ortak bir nokta da her ikisinin de portrelerinin birbirlerine olan benzerliğidir. Akhaios, bastırıldığı sikkedeki portreden bildiğimize göre Marsyas gibi yaşlıca ve sakallıydı.

Her iki ortak nokta çalışma konumuzu oluşturan heykel grubunun mitolojik bir öyküyü mü yoksa tarihsel bir olayı mı tasvir ettiği şeklindeki yorumlar açısından önemlidir. Ancak söz konusu heykel grubunda Akhaios'un yaşamına dair çok kötü bir anın seçilmesi problemleri görünmektedir. Yani Fleischer'in hipotezi olan zorla yönetimi ele geçirmeye çalışan Akhaios'a karşı III. Antiokhos'un kazandığı zaferin konusu tarihi bir anıt için pek uygun değildir. Çünkü "*Kollarından ağaca asılmış bir adam heykeli*" olarak nitelendirilen heykel grubu, yapılan ikonografik çözümleme -doğal anlam, anlaşılabilir anlam ve asıl anlam- ile belirlenen birçok detay sonucunda kesin olarak anlaşılmaktadır ki tema olarak antik Yunan sanatında çok sevilen bir konu olan Marsyas'ın cezasıyla özdeşleştirilmektedir. Gerçekten de heykel grubu ile ilgili dikkatli bir gözlem yapıldığında eserin yapılma amacı tam olarak anlaşılabilen ve betimde yer alan her öğenin diğer öğelerle bağı incelenip algılanabilmektedir.

Kompozisyonda barok özellikler bu fikri anlatmak için yaratılmıştır. Mitolojik anlatım ile üslupsal detay arasında birçok ortaklık bulunmaktadır. Örnek olarak, iki erkek figür arasında yaş ve statü farkını belli eden detaylar vardır. Ağaca asılı figür, atletik kas yapısı, güre ve kabarık saçları kısmen alınmış başı ile daha yaşlı ve daha yüksek mevkide bir figürü canlandırmaktadır. Yani ağaca asılı figürün çıplaklığı ikonografik bir anlam içermektedir. Burada ölü figür açıkça Marsyas'ı işaret etmektedir. Ayrıca yüzülen derinin asıldığı ağacın dalı, arkadaki bir masa ayağı ile bir flüt bu kompozisyonu tamamlayan en önemli parçalar olarak gözükmektedir.

Sonuç olarak, Marsyas'ın cezası Hellenistik sanatın sık sık kullandığı bir temadır. Ve asılan Marsyas Roma devrinde düzenli olarak kopya edilmiştir. Ayrıca birçoğunun üzerinde de antik belge mevcut değildir. Ancak biz bu hikâyenin işlendiği birçok kopyaya ve yukarıda sözü edilen ikonografik çözümlere dayanarak sanatçının bu heykeli yaparken tarihsel bir olaydan değil mitolojik bir hikâyeden yola çıkarak eserini yaptığını görmekteyiz.

Kısacası, mitolojik bir şahsiyet ve Yunan müziğinin doğuşuyla bağlantılı olarak gösterilen Satyros Marsyas'ın bir ağaca asılarak derisinin yüzülmesine ilişkin bu eser tıpkı günümüzde bir tiyatrunun ya da sinemanın hemen dışında yer alan afiş gibi Manisa Müzesi'nde Apameia'da yapılan dünyanın ilk müzik yarışmasının belirli bir anını bizlere çok net olarak yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA ve KISALTMALAR

Antik Kaynaklar

Arr. anab. Arrianus (1976-1983) Anabasis, With an English Translation by P.A. Brunt, I-II, The Loeb Classical Library, Cambridge.

Cic. Att. Cicero (1960 – 1962), Letters to Atticus, With an English Translation by E. W. Winstedt, The Loeb Classical Library, London.

Dion Chr. Orat. Dion Chrysostomos (1940), Orationes Volume III: Discourses 31 – 36, Translated by J.W. Cohoon - H.L. Crosby, The Loeb Classical Library, London.

Hdt. Herodotos (1926 – 1929), Herodotus, Translated by A. D. Godley, The Loeb Classical Library, London.

Hdt. Herodotos (2006), Tarih, (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Liv. Livius (1919 – 1951), Livy From the Founding of the City., Translated by B.O. Foster, The Loeb Classical Library, London.

Plin. nat. Plinius (1938 – 1971), Pliny Natural History, Translated by H.R. Rackham, W.H.S. Jones, D.E. Eichholz The Loeb Classical Library, London.

Polyb. Polybios (1922), The Histories, Translated by W.R. Paton, The Loeb Classical Library, London.

Strab., Strabon (2000), Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV), (Çev. Prof. Dr. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Tac. Ann. Tacitus (1963) Annales (The Annals of Tacitus), Translated by J. Jackson, The Loeb Classical Library, London 1963.

Xen., x Ksenophon (1963) Anabasis “Onbinlerin Dönüşü”, (Çev. Tanju Gökçöl), Hürriyet Yayınları, İstanbul.

Xen. Ksenophon (1999), Yunan Tarihi (ΕΛΛΗΝΙΚΑ), (Çev. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Modern Kaynaklar

ALTAR, Cevat Memduh (1981), Opera Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

BERK, Fatih Mehmet (2011), “Phryglerin Mitolojik Etkisinin Edebiyat ve Sanat Dünyasına Yansımaları”, Tarihın Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt. 6, s. 101 - 116.

BRADUDEL, Fernand (1992), Tarih Üzerine Yazılar, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Yayınevi, Ankara.

CARPENTER, Thomas H. (2002), Antik Yunan’da Sanat ve Mitoloji, (Çev. Bensen B.M. Ünlüoğlu), Homer Kitabevi, İstanbul.

CÖMERT, Bedrettin (1999), Mitoloji ve İkonografi, Ayraç Yayınevi, Ankara.

- DEDEOĞLU, Hasan (1997), “Manisa Müzesi’ndeki Marsyas Heykeli”, Arkeoloji Dergisi, Cilt. V, s. 145 - 147.
- EITREM, S. (1966), “Midas”, RE XV/2, s. 1526 - 1540.
- FLEISCHER, Rudolf (1975), “Marsyas und Achaïos”, Öjh 50, s. 105 - 122.
- GRIMAL, Pierre (1997), Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma, (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- HIRSCHFELD, G. (1894), “Apameia Kibotos”, RE I, s. 2664 - 2665.
- KAYA, Mehmet Ali (2000), “Suriye Krallığı’nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt. XV, s. 121 - 136.
- KEER, Ellen van (2004), “The Myth of Marsyas in Ancient Greek Art: Musical and Mythological Iconography”, Music in Art, Cilt. XXIX, S.1-2, s. 20 - 37.
- KINACI, Mesut (2012), Eski Yunan’da Müziğin Kullanım Alanları, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- MAGIE, David (2001), Anadolu’da Romalılar 1: Attalos’un Vasiyeti, (Çev. Nezh Başgelen - Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- MAGIE, David (2007), Anadolu’da Romalılar 4: M.Ö. III. ve II. Yüzyıllarda Batı Anadolu, (Çev. Nezh Başgelen - Ömer Çapar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- MALAY, Hasan (1992), Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- PEKMAN, Adnan (1970), Eskiçağ’da Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı ve Kahraman Ktistes’leri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- QUINLAN, David (1984), Illustrated Guide to Film Directors, Barnes & Noble.
- SNG Cop. (1942), *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum*, Vol. VI. Phrygia - Cilicia, Copenhagen, Denmark.
- SEVİN, Veli (2001), Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SMITH, R.R.R. (2002), Hellenistik Heykel, (Çev. Aşın Yoltar Yıldırım), Homer Kitabevi, İstanbul.
- ÜRETEN, Hüseyin (2013), “Manisa Müzesi’ndeki Marsyas Heykeli’nin İkonografik Çözümlemesi ve Apameia Üzerine Bir Araştırma”, History Studies: Uluslararası Tarih Dergisi, Prof. Dr. Halil İnalçık Armağanı, Cilt. 5, S. 2, s. 489 - 506.
- WILCKEN, U. (1894), “Apama”, RE I, s. 2662 - 2663.
- YILDIZ, M. Ertan (2013), “Kelainai/Apameia Kibotos ve Nuh Tufanı”, Eskiçağ Yazıları 2, s. 17 - 50.

Şekil 1: Manisa Müzesi'ndeki Marsyas Heykeli♦

♦ Manisa Müzesi Eski Müdürü Hasan DEDEOĞLU'nun *Manisa Müzesi'ndeki Marsyas Heykeli* (1997; Levha/Plate LVI)'dan alınmıştır.